

FoU-oppgave

FREMSTILLING AV DET GLOBALE SØR I LÆRINGSRESSURSER

NTNU

Vår 2022

Semester 6

Thea E. S. Hodne

SAMMENDRAG

Hvordan fremstiller læringsressursene kunnskap om det globale sør for å gi elevene et troverdig bilde av dagens verden? Hvordan har disse fremstillingene endret seg fra 2000 tallet og til nåtidige læreverker, og hvordan samsvarer disse med gjeldene kompetansemål? Dette er problemstillingene jeg har jobbet rundt i denne FoU-oppgaven.

Det teoretiske grunnlaget jeg har basert forskningen min på stammer fra Andersen (2015), Bjelleland (2016), Samnøy (2015) og Sætre (2015). Disse fire har tidligere forsket på internasjonalisert undervisning, hvordan drive pedagogiske undervisninger, hvordan sør-journalistikken fremstiller det globale sør og hvordan lærebøker egentlig lages.

I FoU-oppgaven har jeg gjort en kvalitativ innholdsanalyse av lærebøker i samfunnsfag 5.-7. trinn. For å skape mest mulig troverdighet til og sikre en form for overførbarhet valgte jeg å ta utgangspunkt i fire bøker på hvert av de tre forskjellige trinnene, der to er bygd ut fra LK06 og to fra LK20. Alle bøkene er fortsatt i bruk i dag, og derfor sikrer jeg en relevans for mine funn.

Sentrale funn var at de nyere bøkene hadde et mer «verdensinkluderende blikk» der innholdet var veldig «politisk korrekt. Det at bøkene hyppig og naturlig trakk inn verden kan trolig forklares noe ut ifra kompetansemålene som er mer åpne og sammen med kjerneelementene tillater de et noe mer kombinert innhold. De eldre bøkene hadde en tendens til å oftere omtale det globale sør i negative sammenhenger og var ikke like politisk korrekte som de nyeste. I tillegg hadde de eldre også tilfeller som kunne bidra til stereotypiske holdninger da innholdet ble presentert med vestlige øyne. De nye bøkene var derimot mer gjennomgående politisk korrekte.

NØKKEWORD

Kvalitativ metode, læringsressurser, LK20, LK06, det globale sør, politisk korrekt, stereotypisk oppbyggende, verdensinkluderende blikk og vestlige øyne.

INNHOILDSFORTEGNEISE

Sammendrag	2
Nøkkelord	2
1. Innledning	4
1.1 <i>Forskningsspørsmål</i>	4
2. Teori	5
3. Metode	6
3.1. <i>Oppgavens design</i>	6
3.2. <i>Datainnsamling</i>	7
3.3. <i>Analyse</i>	8
3.4. <i>Etikk</i>	8
3.5. <i>Styrker og svakheter med metoden</i>	8
4. Føringer i læreplaner	9
5. Framstilling av det globale sør i norske læringsressurser	10
5.1. <i>Resultater og analytiske funn</i>	10
5.1.1. <i>Gaia</i> fra Gyldendal undervisning	10
5.1.2. <i>Midgard</i> fra Aschehoug	12
5.1.3. <i>Refleks</i> fra Gyldendal	13
5.1.4. <i>Arena</i> fra Aschehoug undervisning	15
5.2. <i>Diskusjon</i>	17
5.2.1 Hovedtendenser i læringsressursene før og nå	17
5.2.1.1. <i>Inkluderende blick</i>	17
5.2.1.2. <i>Globale sør i negativ kontekst < politisk korrekt</i>	18
5.2.1.3. <i>Omtalelser av den tredje verden i et vestlig syn</i>	19
5.2.2. <i>På tvers av forlag</i>	21
5.2.3. <i>I samsvar med kompetansemålene</i>	21
5.2.4. <i>Vektlegging av læreverk i undervisningen</i>	21
6. Konklusjon	22
Litteraturliste	23
Vedlegg	25

FREMSTILLINGEN AV DET GLOBALE SØR

---

1. INNLEDNING

Norske skoleelever er i dag mye nærmere jevnaldrende barn i helt andre deler av verden grunnet den teknologiske hverdagen i den globalisert verden. Spørsmålet er hva elevene egentlig lærer om verden som ikke lenger er så langt fra oss selv. Derfor mener jeg det er viktig å forske på hva læringsressursene forteller om det globale sør og hvordan lærere bruker dette til å gi elevene et realistisk bilde av kloden vår.

«Bildet vi har av det globale sør, preges av det vi får vite gjennom ulike medier», det sier Peder Hognestad fra SAIH ved Blindern Bistandsorganisasjoner. Han mener at media har en viktig rolle i informasjonen innbyggerne presenteres for. Hognestad trekker fram at det vektlegges mye patos-retorikk der leserens følelser appelleres til, noe som kan gi et feilaktig inntrykk. Fremstilling av utlukkende like tema som for eksempel nød er med å underbygge stereotyper og man skaper et feilaktig skille mellom «oss» og «dem» (Hognestad, 2020). Det jeg skal forske på nå er hvordan dette utspiller seg i lærebøkene.

Gjennomgående ser man at læreren har en viktig rolle i hvordan vi påvirker og modellerer holdninger hos elevene sammen med utvalget av gode læringsressurser (Bjelleland, 2016, s. 87). Derfor mener jeg at det er viktig med forskning på et slikt område for å finne ut av hva ressursene egentlig forteller oss og hvordan vi kan bruke dem på best mulig måte. Ofte brukes begrepet internasjonalt undervisning når slike internasjonale spørsmål og tema er i fokus, og det rettes et særlig blikk på hvordan Norges rolle er i forhold til u-land. Målet med slik holdningsskapende undervisning er å øke elevens globale forståelse, slik at vi kan skape gode samfunnsinteresserte borgere. FN-sambandet har vært en stor drivkraft til slik undervisning og vært en stor produsent av gode læremidler for internasjonale samfunnsforhold (Andersen, 2015, s. 70).

1.1 FORSKNINGSSPØRSMÅL

På bakgrunn av dette ønsker jeg å bruke FoU-oppgaven til å belyse og besvare følgende problemstilling: *hvordan fremstiller læringsressursene kunnskap om det globale sør for å gi*

elevene et troverdig bilde av dagens verden? Hvordan har disse fremstillingene endret seg fra 2000 tallet og til nåtidige læreverk, og hvordan samsvarer disse med gjeldene kompetansemål?

Begrepet *det globale sør* vil brukes fortløpende og grunnet den store og litt diffuse bruken ser jeg et behov for å avgrense definisjonen noe. Videre begreper vil defineres fortløpende i tekst. Betegnelsen *det globale sør* brukes gjerne parallelt med *utviklingsland* og *den tredje verden*, selv om den tredje verden blir brukt i noe mindre grad i dag. På tross av at begrepene brukes synonymt, er det likevel en viss defineringsforskjell samt ulike opprinnelse til begrepene. Det globale sør er et begrep som brukes for å presisere land sine posisjoner i forhold til verdensøkonomien og den internasjonale politikken. Det er altså ikke like viktig å påpeke særtrekk ved enkelte land, men det sier heller noe om forholdet til verden (Eggen, 2021). Det som er viktig å påpeke i en slik defineringsforskjell er at navngivningen ikke er nøytral og tar oss også derfor rett inn i oppgavens tema. Problematikken om hvordan det globale sør kategoriseres og navngis i samfunnsdebatten kan kobles direkte til hvordan samme land omtales i læringsressursene.

2. TEORI

Uansett hvilken læringsressurs man bruker er læreren selv et viktig forbilde for hvordan elevenes syn på det globale sør skapes. Elevene vil plukke opp holdninger og omtalelser læreren bruker og vil kunne adaptere dette. Denne makten er det viktig at lærer er bevisst på slik at man sammen med elevene skaper de gode holdningene til mangfoldet. Her påpeker Bjelleland viktigheten med en ressursorientert pedagogisk tilnærming i klasserommet, som vil si at mangfold ses på som en normaltilstand og ulikheter får verdi i et fellesskap (Bjelleland, 2016, s. 87). Det samme gjelder interkulturelle holdninger der man ser på mangfold og forskjell som ressurser i et helhetlig bilde (Bjelleland, 2016, s. 94).

Eide presenterer noen perspektiver i det som kalles *sør-journalistikk* og handler om medias ofte skarpe skiller mellom *oss* og *dem*. Grunnen til at dette er relevant også her er at enkelte lærebøker benytter seg av slike perspektiver, og derfor er viktig at elevene læres i å være oppmerksomme og kildekritiske. Et perspektiv Eide presenterer er *norsk vinkling*, der fokus rettes mot norske bistandsprosjekter slik at Norge får helterollen, mens lokale er redusert til kulisser. Videre er det som kalles *elendighetsreportasjer*. Her dyrkes en stakkarsliggjøring der elementer som er positive sider ved lokalsamfunnet gjerne forsvinner litt i mengden av negativt

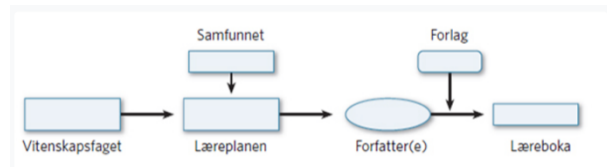
fokus. Til slutt vil jeg trekke fram Eides perspektiv om *eksotisme*. Dette handler om at man presenterer og vektlegger det som er mest mulig annerledes enn oss. Det som er skummelt her er at man kan glemme likhetene slik at man ikke får presentert hele sannheten. Edvard Said omtaler dette for *orientalisme*, som forklares som den vestlige oppfatningen at mennesker i sør er ulike fra oss andre (Samnøy, 2015, s. 107-108).

Andersen mener det er kritiske momenter det er viktig å være bevisst på når man bruker sammenlikning som metode. For det første kan det fort bli et overflatisk fokus på forskjeller. For det andre kan det fremme et spesielt bilde av det samfunnet vi studerer. Dette kan være at man skaper uheldige oppfatninger av «oss» og «dem» der man bygger opp en forståelse at alle er sånn og sånn (Andersen, 2015, s. 90). Dette er igjen det Said mente med orientalisme. Likevel er sammenlikning, særlig på individnivå, med på å stimulere elevenes utvikling av empati for andre (Andersen, 2015, s. 91).

Til slutt i teoridelen vil jeg presentere en forklaringsmodell til hvordan lærebøker blir til.

Denne modellen for lærebokanalyse er gunstig

for å belyse hvordan lærebøker blir til i en spesifikk kontekst og påvirkes av en rekke forhold, som tabellen viser. Boka baserer seg på vitenskapsfaget, men blir påvirket av samfunnsmessige og statlige styringer i form av læreplanen. I tillegg vil ulike lærebøker variere på bakgrunn av forlag, redaktører og forfattere. Ifølge Sætre skal den fullførte læreboka til slutt være et hjelpemiddel i undervisningen for å kunne oppnå kompetansemålene som er nedfelt i læreplanen (Sætre, 2015, s. 141).

FIGUR 1 - PROSESSEN FOR UTFORMING AV EN LÆREBOK (SÆTRE, 2015, S. 141).

3. METODE

3.1. OPPGAVENS DESIGN

Alle mennesker bygger opp egne oppfatninger av alt vi møter i hverdagen og vi kan dele inn i to verdener når det gjelder hva vi kan forholde oss til. Den lille verden er den vi selv står i der vi i sentrum gjør hverdags erfaringer og danner oss et bilde av virkeligheten ut ifra det. Den store verden er den utenfor oss individer. Den er det umulig å få full kunnskap om (Johannessen, Tuft & Christoffersen, 2016, s. 23-24). Derfor har vi samfunnsvitenskapen for å gi et bidrag til kunnskapen om hvordan verden egentlig ser ut. I metodelære må man følge en bestemt vei

via å samle, analysere og tolke data. Det er slik systematisk forskning jeg skal gjøre nå (Johannessen m.fl., 2016, s. 26).

Før selve forskningen dykket jeg ned i litteraturen for å se hva som var forsket på tidligere og hva fagfolk mente vedrørende undervisning om det globale sør. Jeg valgte derfor ut fire troverdige kilder som omtale det relevante temaet. Jeg benyttet meg av Andersen, Bjelleland, Samnøy og Sætre som har skrevet om internasjonalisert undervisning, pedagogiske undervisninger, sør-journalistikk og lærebøker. Funnene herfra munnet ut i en egen problemstilling til eget forskningsområde.

Jeg benyttet meg av en kvalitativ innholdsanalyse som en metode for å analysere lærebøker. Å arbeide med data som tekstmateriale kan være utfordrende med store mengder og lite oversikt. Det som er viktig da er å organisere dataen i en kodingsprosess viktig. Hvordan man deler inn kodene er opp til forskeren selv, men dette er det viktig å tenke nøye gjennom på forhånd grunnet at kodene vil være med å danne strukturen for både teoretisk bakgrunn, datainnsamling og analyse (Johannessen, m.fl., 2016, s. 162-163).

I mitt forskningsarbeid har jeg valgt å studere hvordan anerkjente læringsressurser legger føringer for hva som vektlegges og tas med inn i klasserommet som sterke pådrivere til hva elevene skal lære. For å skape nok dybde var jeg opptatt av å gjøre et utvalg av ulike læringsressurser *fra ulike forlag og ulike tid*. Her ønsket jeg gamle bøker med utgangspunkt i LK06 og nye bøker fra LK20. Grunnen til at jeg bruker to relativt nye læreplaner var fordi jeg ville studere bøker som var i bruk i dag for å få en mest mulig dagsaktuell konklusjon.

3.2. DATAINNSAMLING

Et metodisk problem jeg møtte var å samle nye bøker grunnet LK20 sin ferske utgivelse da det er flere forlag som fortsatt ikke har publisert de siste bøkene. Takket være god hjelp fra redaktører fikk jeg samlet inn nok relevante bøker.

Læringsressursene kan stilles opp i følgende tabell: (*Gaia, Refleks, Midgard og Arena*)

	Gyldendal	Aschehoug
Gammel utgave	<i>Gaia</i> fra Gyldendal Undervisning	<i>Midgard</i> fra Aschehoug
Ny utgave	<i>Refleks</i> fra Gyldendal	<i>Arena</i> fra Aschehoug Undervisning

Jeg valgte å begrense meg til alderstrinnene 5.-7. grunnet deres mer globale fokus. Som regel er det likevel 7. trinn som fokuserer på hele verden, men jeg kan ikke utelukke forskjeller på forhånd så vil derfor også ta med et kort blikk på 5. og 6. trinn også. På denne måten ble jeg tryggere på at jeg kunne få til en troverdig drøfting av hvordan det globale sør framstilles i ulike læringsressurser og da gi en bedre helhetlig vurdering av hvordan vi lærer norske elever om temaet.

3.3. ANALYSE

Etter å ha samlet inn mitt datamateriale begynte jeg sorteringen. Jeg valgte å skille mellom mine konkrete funn fra læringsressursene og min drøfting av dem, slik at jeg fikk tydeliggjort hva som faktisk var funn og hva som var mine vurderinger og drøftelser rundet dem. Da fikk jeg en tydelig presentasjon av hva hver læringsressurs inneholdt og hvordan hver og en av dem fremstilte mitt fokusområde. Videre satt jeg sammen en drøftingsdel der jeg drøftet mine funn i lys av min vurdering samt tidligere teori. Mot slutten av artikkelen fikk jeg samlet sammen mine viktigste funn fra oppgaven og konkludert på bakgrunn av drøftelsen. På bakgrunn av problemstillingen er det særlig tre kategorier jeg analyserte, inkluderende blikk (1), globale sør i negativ kontekst > politisk korrekt (2) og omtalelser av den tredje verden (3). I tillegg så jeg på eventuelle forskjeller mellom forlag, hvordan det samsvarte med kompetansemål samt til slutt en vurdering av læreverk generelt.

3.4. ETIKK

Forskningsetiske retningslinjer er hensyn man skal ta i forskningsarbeidet for å sikre at man som forsker tar riktige valg i samhandling med andre. Dette kan blant annet være å informere deltakere om deres rettigheter og respektere individene sitt eget privatliv (Johannessen, m.fl., 2016, s. 83-85). I denne oppgaven har jeg ikke stått i direkte kontakt med egne informanter. Likevel har jeg vært bevisst på å tilnærme meg stoffet mitt på en etisk måte, uten å fortegne ting på forhånd. I tillegg har jeg selv en respekt for de som omtales i bøkene samt de som har skrevet dem.

3.5. STYRKER OG SVAKHETER MED METODEN

Jeg gikk inn i forskningen med en forventning om å finne stereotypiske funn i omtalelser og innhold om det globale sør. Dette stammer fra egne erfaringer fra barneskolen der jeg følte vi fikk en ensidig presentasjon av den siden av verden. Denne personlige tanken har jeg vært

bevisst på underveis for å ikke bli for mye påvirket av subjektive følelser til en ulempe for oppgavens generelle formål. Likevel åpner jeg for muligheten for at funnene også kan tolkes på andre måter.

Jeg vil si at en styrke i oppgaven ligger på bakgrunn av min bredde i fire ulike bøker da jeg mener mine funn har en overføringsverdi til liknende studier. Likevel er studiens omfang ikke dyp nok til å kunne konstatere for hardt på et generelt nivå.

4. FØRINGER I LÆREPLANER

Når det gjelder hvilke føringer som gjelder for valg av læringsressurser er det viktig å påpeke overgangen og brytningsfasen fra LK06 til LK20. Skolene jobber nå med en omstilling til en ny mer diffus læreplan, og denne prosessen med å snu gamle vaner kan ta tid. Det er viktig å ha i bakhode underveis i denne forskning at det vil være noe ulik praktisering på skoler der noen bruker eldre ressurser og framgangsmåter enn andre. Likevel er mitt mål med studiet å belyse *hvilke forskjeller* vi kan finne i ulike ressurser og hva dette er med å lære elevene.

Jeg vil trekke fram vesentlige kompetansemålene i læreplan LK06 for min forskning.

Etter 4. trinn sier kompetansemålene at elevene skal kunne blant annet: (Udir, 2013).

- *Skape og illustrere forteljingar om menneske som lever under ulike vilkår, og samanlikne levekår*
- *Setje namn på og plassere landa i Norden, verdshava og verdsdelane og finne geografiske nemningar på kart*
- *Samanlikne liv og virke i Noreg og i nokre andre land*

Etter 7. trinn vil kompetanse at elevene skal kunne blant annet: (Udir, 2013).

- *Lese tekstar om menneske som lever under ulike vilkår, og drøfte kvifor dei tenkjer, handlar og opplever hendingar ulikt*
- *Samanlikne likskapar og skilnader mellom land i Europa og land i andre verdsdelar*
- *Registrere flyktningstraumar, forklare kvifor somme rømmer frå heimlandet sitt, og drøfte korleis det kan vere å kome til eit framandt land som flyktning*

Det som er spesielt med LK20 er at kompetansemålene er redusert slik at det ikke lenger er like sterke føringer på hvordan lærer skal legge opp undervisningen. Det er derimot 5 sterkere kjerneelementer som skal være gjennomgående. Det er undring og utforsking (1), samfunnskritisk tenkning og sammenhenger (2), demokratiforståelse og deltakelse (3), bærekraftige samfunn (4) og identitetsutvikling og fellesskap (5) (Udir, 2020). Jeg vil også her trekke fram de mest vesentlige kompetansemålene denne læreplan LK20 vektlegger.

Etter 4. trinn sier kompetansemålene at elevene skal kunne blant annet: (Udir, 2020).

- *Presentere menneskerettar og rettar barn har, og reflektere over kvifor desse rettane finst*
- *Utforske og presentere samfunnsfaglege spørsmål, søkje etter informasjon i ulike kjelder og vurdere kor nyttig informasjonen er til å belyse spørsmåla*
- *Beskrive kultur- og naturlandskap i Noreg og samtale om korleis historiske og geografiske kjelder, inkludert kart, kan gi informasjon om landskap*

Etter 7. trinn vil kompetanse at elevene skal kunne blant annet: (Udir, 2020).

- *Beskrive geografiske hovudtrekk i ulike delar av verda og reflektere over korleis desse hovudtrekka påverkar menneska som bur der*
- *Samtale om menneske- og likeverd og samanlikne korleis menneskerettane er blitt og blir varetekne i ulike land*
- *Reflektere over korleis møte mellom menneske har bidrege til å endre korleis menneske har tenkt og ulike samfunn har vore organiserte*

Det vi ser er at det er mye likt mellom de to læreplanene. Blant annet formålet til begge er å lære elevene demokratisk deltakelse og økt forståelse for mangfold og kulturer. Vi ser også at begge læreplanene har Norge på som kompetansemål etter 4. trinn, og at den større verden først blir et konkret mål etter 7. trinn.

Likevel er det tydelig at LK20 har færre og vagere mål. Det står ikke lenger spesifikt at elevene skal lære om ulike levekår eller sammenlikne ulike kulturer, men heller at å beskrive hovedtrekk fra andre deler av verden. Lærere må vurdere selv hva de legger i hvert mål med tanke på de allerede eksisterende målene og kjerneelementene. Dette vil kunne skape utfordringer for lærere, samt gi store forskjeller for elevene.

5. FRAMSTILLING AV DET GLOBALE SØR I NORSKE LÆRINGSRESSURSER

I denne delen av forskningsartikkelen skal jeg presentere empirisk analyse av mitt datamateriale samt tolkning og drøftelse av det.

5.1. RESULTATER OG ANALYTISKE FUNN

I min presentasjon av funn kommer jeg til å dele inn i de ulike læringsressursene for å tydeligere redegjørelsen og skille hva de ulike bøkene formidler.

5.1.1. GAIA FRA GYLDENDAL UNDERVISNING

Gaia er en anerkjent og godt brukt læringsressurs i norsk barneskole utgitt av Gyldendal undervisning. Læreverket *Gaia 1-7* er en eldre ressurs som forholder seg til LK06 og dekker

kompetansemålene for naturfag og samfunnsfag. Bokens kapitler starter alltid med et kapittelbilde først for å gi eleven litt informasjon om hva som er tema. Videre er tekstene supplert med tilleggstekster i bokser i fargen grønn (enklest) og rød (vanskeligere) for å indikere vanskelighetsgradene. I tillegg er det små drops underveis i tekstene for å fange elevens oppmerksomhet til litt morsomme bonusfakta.

Gaia 5 fra 2006 har et hovedfokus på Norge der temaer som kart, historie, geografi og samfunn kommer fram. Temaer om demokrati, rettigheter og normer er også fokuset innad i landet. Gangene temaene beveger seg utenfor er det et historisk preg som blant annet det gamle Egypt, Hellas og Romerriket (Holm, Utkleiv, 2006, s. 2-3).

Gaia 6 fra 2007 har også et stort fokus på Norge med tanke på norsk politikk, norsk historie, bærekraft og miljø, norsk urbefolkning og minoriteter (Holm, Røsholdt, Utkleiv, 2007, s. 2-3). I tillegg rettes blikket utover, hovedsakelig mot Norden og Europa, der man sammenlikner land, ser på naturformer og lærer litt om internasjonalt samarbeid. Plutselig omtales Sudan i en bildetekst, der den eneste informasjonen er at Sudan mottar mat siden det er krig der (Holm, m.fl., 2007, s. 153). Et annet interessant funn jeg la merke til var i et avsnitt som handlet om at nasjonaldrakter. Der ble en jente i hijab avbildet sammen med en samisk drakt og en bunad. Her stusset jeg litt på at dette religiøse plagget fremstilles likt som en nasjonaldrakt uten nærmere forklaring (Holm, m.fl., 2007, s. 9).

Figur 2 - Holm, m.fl., 2007, s. 9

Gaia 7 fra 2008 fortsetter historiedelen med et mer europeisk preg med blant annet tidsepoker og oppdagelsesferder der Europa *inntar* det gamle Amerika (Holm, Nystad, Røsholdt, Utkleiv, 2008, s. 73). I tillegg kommer nå resten av verden inn og får stort fokus, med temaer som natur, kontinenter, konflikter og flukt. Naturlandskapene fremstilles nokså objektivt med verdenskart for å vise hvor de ulike elementene finner sted. I delen om kontinentene er det litt kort historie, natur og innbyggere (Holm, m.fl., 2008, s. 108). Når konflikter tas opp brukes Elfenbenskysten som eksempel og videre flettes det inn hvordan man kan jobbe for å skape fred (Holm, m.fl., 2008, s. 156-163). Et annet afrikansk land brukes om eksempel for tema flukt da vi får høre om en jente som flyktet fra Kongo. Her knyttes det paralleller til den norske flukten under 2. verdenskrig (Holm, m.fl., 2008, s. 168-170).

5.1.2. MIDGARD FRA ASCHEHOUG

Midgard er nok en hyppig brukt læringsressurs, denne utgitt av Aschehoug. Disse bøkene er også av den litt eldre utgaven og er laget for å nå kompetansemålene fra LK06. Alle *Midgard*-bøkene er delt i fem deler i hvert kapittel. Man starter med en introduksjonsside som kan se ut som en innbydende forside som inviterer leser med på en reise. Videre deles hovedteksten i rødt, gult og blått nivå med stigende vanskelighetsgrad og mer tekst. Til slutt er det oppsummerende del.

Midgard 5 fra 2006 har et primærfokus rettet mot Norge der norsk geografi og historie kommer fram sammen med norske normer og forventninger. Det internasjonale blikket er rettet mot historiens gamle stormakter i Egypt, Hellas og Romerriket (Aare, Flatby, Høiby, Såtvedt, 2006, s. 2-3). Et interessant funn her var i temaet om folkeskikk og hvordan man hilser. Det begynte med en presentasjon av norske normer, men så får vi et bilde på hvordan man hilser andre steder i verden. Dette kan fremstå som et forsøk på å trekke paralleller til verden, men uten særlig forklaring fremstår det mer som et humoristisk innslag og stereotypisk oppbyggende (Aare, m.fl., 2006, s. 89).

Figur 3 – Aare, m.fl., 2006, s. 89

Midgard 6 er utgitt i 2007. I tillegg til et fortsatt stort fokus på Norge åpnes også vei mot Norden og resten av Europa. Likevel finner vi en internasjonale bit i en liten bildetekst der det står at «Europeiske land har alltid hatt innvandring fra andre kanter av verden». Dette forklares ikke nærmere (Aare, Flatby, Grønland, Lunnan, 2007, s. 33). I temaet om demokrati og styring holdes også fokuset hovedsakelig i Norge (Aare, m.fl., 2007, s. 154-165). Dette med unntak i når man skal forklare et diktatur, der Kina og Iran trekkes inn som korte eksempler (Aare, m.fl., 2007, s. 158-159). I slutten av boka kan elevene lese litt om hva som er typisk norsk og her kommer vi inn på Norge som et flerkulturelt samfunn, der elevene kan lese kort om innvandring og sammensetningen av kulturer (Aare, m.fl., 2007, s. 193-195).

Midgard 7 fra 2008 åpner nå dørene fullt mot verden. Elevene kan lese om historie fra oppdagelsesreiser og tidsepoker, riktig nok med et europeisk ståsted. Det var *europæerne* som *dro ut*, plyndret, herjet og tok afrikanske stammer til slaver (Aare, Flatby, Lunnan, 2008, s. 16-31). Videre presenteres tema flukt, landskaper, levemåter og verden presenteres med forskjeller og likheter. Under temaet flukt får elevene høre fortellinger fra norske barns som har vært på

flukt før de lærer om de mer konkrete faktaene (Aare, m.fl., 2008, s. 94-96). Fokuset ligger på barna som rammes, årsaker til flukt og hvordan flyktninger kommer til Norge. Gjennomgående er budskapet at alle har rett på det samme uansett hvor de bor og at noen ganger må barn flytte så de kan få oppfylt sine rettigheter. Teksten er godt tilpasset en barnlig leser der man lærer mer om barna i krig og flukt, heller enn landet bak. Videre til tema om landskaper og levemåter presenteres en rekke karakteristiske trekk fra det globale sør. Det er en undrende tilnærming hvor elevene oppfordres til å bruke bildene til å reflektere over hvordan det er å leve i disse landskapstypene (Aare, m.fl., 2008, s. 114). Likevel er det en ganske ensidig presentasjon av levemåten der det fremstilles som den strake motsetning til Europa. For eksempel viser et bilde kvinner som samles ved en brønn for å hente vann, og teksten forteller at det ofte er kvinnenes jobb å gå den flere kilometer lange veien (Aare, m.fl., 2008, s. 125). Ofte kan dette stemme, men det jeg tenker er problemet er at dette fremstilles som en eneste sannheten. Mot slutten av boken går boken over i en konkret sammenlikning med likheter og forskjeller. Det starter med konkrete sammenlikninger av naturlandskap og levekår, der ulikhetene får egentlig all plass (Aare, m.fl., 2008, s. 164-166). Når verdensdelene presenteres del for del kommer nyansene bedre fram og det fremstår ikke lenger som en lik sammensetning av land som er ulike fra oss.

5.1.3. REFLEKS FRA GYLDENDAL

Refleks 1-7 er et annet, men helt nytt, læreverk fra Gyldendal ment for å dekke kompetansemålene for den nye læreplanen i samfunnsfag fra LK20. *Refleks*-bøkene bærer et tydelig preg av den moderne læreplanen og spiralprinsippet der elementene går igjen i flere av bøkene. Bøkene har en appellerende sammensetning av bilder sammen med en undrende og nysgjerrig vinkling i overskrifter og innhold, og har som mål å by opp til refleksjon, diskusjon og utforskning. Boken er bygd opp med en innbydende forside som har hensikten å få i gang undring og samtaler hos elevene. Underveis i teksten er det spørsmål i marginen og på slutten av temaet. Både *Refleks 5* og *6* er gitt ut 2021, mens nummer *7* kommer ikke ut før i år (2022). Her fikk jeg god hjelp fra redaktør Kristin Li for å sikre meg den siste gjeldende boken som var avgjørende for analysen.

Refleks 5 har et nasjonalt preg i innholdet sitt der man trekker frem konkrete fakta om Norge, samt levestiler, historie og politikk. Norge beskrives med et kulturelt mangfold og på grunn av blant annet økt innvandring er landet blitt et mer flerkulturelt samfunn (Hosteland, Lie, Maliks, Skjæveland, 2021a, s. 138-139). Elevene blir også gitt en refleksjonsoppgave der de kan undere over hvordan man kan møte kulturelle forskjeller når mennesker fra ulike deler av verden møtes

med ulik bakgrunn (Hosteland, m.fl., 2021a, s. 148-149). Videre presenteres tema bærekraftig fordeling av ressurser. Her kommer det fram at fordelingen er urettferdig der noen land har mer mat enn de trenger, mens andre har for lite (Hosteland, m.fl., 2021a, s. 158). Helt til slutt er det et historisk blikk bakover mot blant annet jeger- og sankersamfunnet. Her informeres også elevene om at noen steder i verden lever fortsatt mennesker sånn (Hosteland, m.fl., 2021a, s. 188-189). Likevel kan det diskuteres om samfunnene lever akkurat slik som før. Trolig vil de leve i en påvirkning av dagens verden de også, men det også er ett resultat av et hierarkisk system og ikke bare at de lever i fortiden.

Refleks 6 presenter hele verden allerede for 6. trinn og starter de første sidene sine med å bygge aksept for jordens mangfold. Det presiseres at forskjeller er der av en grunn fordi geografiske forholdene gir ulike premisser (Hosteland, Lie, Maliks, Skjæveland, 2021b, s. 8-9). Videre vektlegges kontinentene med fokus på ressurser og litt historie. Selv om Afrika også vises med bilde av én by, er det kjente naturelementer som Nilen og Sahara som dominerer på bildeutvalget. Europa, Amerika og Asia har stort sett bilder av storbyer (Hosteland, m.fl., 2021b, s. 19). Elevene inviteres videre til å reflektere over om livet var bedre før all utvikling og det vektlegges særlig fra jeger og sanker over til jordbrukssamfunnet, som det også var snakk om i *Refleks 5*. Likevel presenteres dette i *Refleks 6* som en allmenn utvikling og det unnlates å fortelle om enkelte samfunn som lever slik i dag (Hosteland, m.fl., 2021b, s. 62-63). Det er også litt tegn på «overflate informasjon» i temaet om internasjonal handel og velstand. Det forklares at det er billigere å produsere ting i Asia fordi de får mindre lønn, men at mange får det bedre siden vi kjøper klærne (Hosteland, m.fl., 2021b, s. 82-84). Dette er riktignok noe korrekt, men kunne også vært utdypet mer for en bedre forståelse av velferdsfordeling og rettigheter. Likevel er målgruppen 6. klasse og det er grenser hvor nøye man får gått inn i alt. Videre leser vi at tematikken om straff og dødsstraff (Hosteland, m.fl., 2021b, s. 122-123). Selv om det er en del land som bruker det er det USA som nevnes først og det globale sør nevnes i en bisetning. Man kan spekulere i om dette er et bevisst valg senere. Helt til slutt skal elevene lære om sammenlikning (Hosteland, m.fl., 2021b, s. 190-193). Etter litt innlæring får elevene en egen oppgave for å sammenlikne to land fra ulike verdensdeler.

Refleks 7 fortsetter verdensfokuset fra bok 6, men i noe mindre grad. I bok 7 får historien større plass, i tillegg til tematikk som møter mellom mennesker, krig og rettigheter. Et historisk element elevene kan lese om er trekanthandel, men i tillegg er det også skrevet om langvarige virkninger i etterkant. Her lærer elevene litt om effektene vestlig invadering hadde på dagens

Afrika og det kommer tydelig frem at dette var noe som gagnet Europa, men ikke koloniene selv (Hosteland, Lie, Maliks, Skjæveland, 2022, s.22-23). I temaet om krig er det de to verdenskrigene som har fått hovedplassen, altså mer den historiske biten i Europa heller enn samfunnsproblematikken som kan finne sted i Midtøsten og enkelte afrikanske land fram til i dag (Hosteland, m.fl., 2022, s. 26-27). I tillegg leser elevene om norsk verneplikt, internasjonale samarbeidsgrupper og 22. juli. Syria brukes som et eksempel på land i borgerkrig og avsnittet handler først og fremst om krigens gang og FNs innblanding, samt to bilder fra Aleppo (Hosteland, m.fl., 2022, s. 110-111). Temaet menneskerettigheter har også et historisk preg rettet mot 2. verdens krig, samt mot relevante moderne hendelser som George Floyd og Aleksej Navalnyj. Likevel holder blikket seg rettet mot de vestlige utfordringene, med unntak av noen bilder og bildetekst. Verden flettes igjen sammen mot slutten av boken i temaet om bærekraft og miljø, og elevene kan lese om naturkatastrofer som har rammet enkelte land i Afrika (Hosteland, m.fl., 2022, s. 167).

5.1.4. ARENA FRA ASCHEHOUG UNDERVISNING

Arena 5-7 er et helt nytt læreverk, også fra Aschehoug. Likt som *Refleks* bygger de på kompetansemålene fra LK20. Sammen har de laget en moderne bok, som minner litt om *Refleks* sin lekende illustrering med innbydende oppsett og tekststruktur. Bøkene vekker nysgjerrighet til leser og inviterer oss med på en undrende tilnærming til pensum. I bøkene introduksjon presenteres Arena-metodene, som er metoder for å bli gode og trygge i læring. Her er det fokus på blant annet utforskning, refleksjon, diskusjon og samarbeid som vil symboliseres med små tegn underveis i boka.

Arena 5 ble utgitt i 2020 og brukes som læringsressurs i 5. trinn. Ut ifra innholdslista får man ikke særlig inntrykk av at det globale sør skal inkluderes i pensum, men heller et primært fokus på Norge. I et dypdykk oppdager man likevel et stort fokus mot verden som faller helt naturlig i kombinasjon med temaene. Dette gjøres ofte ved at et relevant tema belyses ved å trekke inn hele verden, før det igjen kobles mot ens eget liv i Norge. For eksempel er veien mot verden er kort når elevene leser om menneskerettigheter. Selv om ikke elevene direkte lærer om det globale sør er bildene og teksten med på å knytte assosiasjoner til land som står i stor kontrast med Norge (Eriksen, Grødem, Nodeland, 2020, s. 66-82). Videre kan elevene lese tre korte tekster fra tre barn rundt om i verden som forteller om hvordan skolen deres er. Her blir elevene oppfordret med de konkrete symbolene til å snakke sammen, undre seg over og skrive ned litt om hva de leste slik at de setter seg inn i livet til jevnaldrende barn (Eriksen, m.fl. 2020, s. 72-

74). Det samme gjelder når elevene jobber med demokrati-historie. Da trekkes hele verden med i bilde av den historiske utviklingen, noe som gjør at det internasjonale blikket igjen presenteres som en naturlig del uten å gå for mye inn i dybden (Eriksen, m.fl. 2020, s. 88-89). I tillegg leser vi om elever rundt hele verden i spalten «Barn som sier fra», som naturlig kobles opp til hvordan styringen er der «du» bor (Eriksen, m.fl. 2020, s. 124-125). Elevene skal også lese om urfolk og starter med en del av det norske mangfoldet, nemlig samer. Videre går det over til å lese om urfolk som finnes i hele verden. Fokuset legges på likhetene som finnes mellom urfolk generelt, på tvers av landegrensener (Eriksen, m.fl. 2020, s.132-133). I temaet om både kolonisering presenteres elevene for urettferdigheten som finnes i historien. Teksten har en negativ vinkling der det går fram at vesten gjorde ting som ikke var greit og at dette gikk på bekostning av urfolket (Eriksen, m.fl. 2020, s. 140-145). I tillegg tas det også opp at mange bruker feilaktige benevelser når man snakker om blant navnet indianere. Dette stammer fra en misforståelse og det vil være feil å gi alle grupper urbefolkning i Amerika samme navn (Eriksen, m.fl. 2020, s. 158-159).

Arena 6 (utgitt i 2021) har enkelte ord i innholdsfortegnelsen som også forteller at blikket fortsatt er åpnet for verden. Dette er blant annet «menneskene på jorda», «å flykte til Norge», «en global utfordring». Elevenes første møte med det globale sør er en bærekraftig sammenlikning av Norge og India. Her kan man se at India handler bedre for miljøet enn det vi gjør (Eriksen, Grødem, Nodeland, 2021, s. 36-37). I kapittelet om menneskene i verden presenteres forskjellene på en god måte der man egentlig ikke vektlegger det som en kontrast, men heller som en naturlig ulikhet. For eksempel illustreres to bålbilder (et vestlig og et ikke-vestlig) der begge naturlig presenteres som likeverdige måter å skape ild. Videre står det også om ulik hudfarge og hvordan dette er en naturlig del av kroppens beskyttelse og kan endre seg over tid ut ifra hvor mennesket bor. I tillegg kan elevene også lese om jeger- og sankersamfunnet og det nevnes at noen fortsatt lever sånn i dag (Eriksen, m.fl., 2021, s. 62-64). Videre i boka ser vi at verden også inkluderes naturlig i kombinasjon med Norge i temaer om verdens utvikling som blant annet jordbruk og sivilisasjonsbygging. I et kapittel om hjertebank presenteres den norske kulturen for forhold og giftemål. Likevel står det også at *noen kulturer* gjør sånn og sånn. Uten å nevne noe særlig mer holder boken da en åpen tilnærming for at kulturer aksepterer og praktiserer ulikt (Eriksen, m.fl., 2021, s. 156-157). De to siste kapitlene i boka handler om krig og flukt. En ting jeg la merke til var at bildet til overskriften var to gutter som kranglet, og ikke fra en bombet gate i Syria. Nok en gang holde de nye bøkene et nøytralt og vestlig fokus på negative temaet. Den videre teksten har også en stedsnøytral tilnærming til

begrepet krig. Det er først i en bildetekst tre sider ut i temaet at Midtøsten nevnes (Eriksen, m.fl., 2021, s. 167-171). Videre er det mye fokus på kriger som har hendt rundt Norge før fredsavtaler rundt om i verden avslutter krigskapittelet (Eriksen, m.fl., 2021, s. 196-197). Kapittelet omhandlende fred skriver gjentakende generelt om temaet. Om de bevisst velger å ikke fokusere på navn på land og områder for å ikke knytte for mye negative assosiasjoner er uvisst. Likevel er det ikke til å unngå at landsnavn dukker opp innimellom. Det brukes flere skrevne tekster fra barn for å beskrive hvordan det oppleves (Eriksen, m.fl., 2021, s. 209, 211, 213).

Arena 7 er den aller ferskeste boken og blir ikke utgitt før senere i 2022. Jeg har derfor ikke rukket å få tilgang til den aller nyeste utgaven som vil bli brukt på 7. trinn.

5.2. DISKUSJON

I denne delen av artikkelen skal jeg drøfte oppgavens problemstilling og koble dette opp mot teori og bakgrunn. Minner om at problemstillingen som skal drøftes rundt er: *hvordan fremstiller læringsressursene kunnskap om det globale sør for å gi elevene et troverdig bilde av dagens verden? Hvordan har disse fremstillingene endret seg fra 2000 tallet og til nåtidige læreverk, og hvordan samsvarer disse med gjeldene kompetansemål?*

5.2.1 HOVEDTENDENSER I LÆRINGSRESSURSENE FØR OG NÅ

5.2.1.1. INKLUDERENDE BLIKK

Et stort funn i kontrast mellom eldre og nyere bøker er at de nye har en veldig åpen, inkluderende og undrende holdning som retter blikket mot andre land tidligere enn før. Forholdet mellom Norge og resten av verden er veldig naturlig kombinert og elementer fra andre steder på jorda inkluderes som en selvfølge. Dette er en generell holdning som er med å påvirke elevens syn på verden, siden de allerede fra en tidlig alder vendes til å se eget ståsted i kombinasjon med barn fra andre steder i verden. Som Bjelleland sier er lærerens (skolebokas) holdning avgjørende for hva elevene adapterer og hva som er med å skape deres *lille verden* og deres forståelse av virkeligheten (Bjelleland, 2016, s. 87; Johannessen, m.fl., 2016, s. 23-24). Gjennom de fleste kapitler i både *Refleks* og *Arena* er det et naturlig innhold av generelle temaer der nasjonale eksempler kombineres med den tredje verden. For eksempel under kapittel 3 og 4 i *Arena 5*, med tema menneskerettigheter og demokrati. I både *Refleks 5, 6 og 7* ser vi liknende

eksempler under tema bærekraft. Det er også et tilfelle fra *Gaia 6* der verden inkluderes noe i teksten om internasjonalt arbeid. Uten at verden egentlig inkluderes finnes det også tilfeller der det globale sør trekkes inn som korte eksempler.

I de tidligere bøkene fant jeg en mer oppstykket tilnærming til verden. Både *Gaia 5* og *Midgard 5* har hovedsakelig fokus på Norge, mens bok 6 holder seg til Norden og den 7 boka trekker inn verden. Gjennomgående er at de eldre bøkene starter med vesten, for så i de senere trinnene går utover i verden. Dette kan blant annet forklares med at det gamle læreverket ga tydeligere mål om når enkelte deler skulle læres om, mens det nye læreplanverket er noe mer diffust og avhenger av gjennomgående kjerneelementer. Dette vil jeg komme tilbake til i kapittel 5.2.3.

5.2.1.2. GLOBALE SØR I NEGATIV KONTEKST < POLITISK KORREKT

Ifølge Bjelleland er ulike assosiasjoner man kobler opp mot det elevene skal lære er avgjørende for hva elevene sitter igjen med til slutt. Dersom alt vi prater om i sammenheng med det globale sør er negativt, vil dette også påvirke kunnskapen de sitter igjen med til slutt (Bjelleland, 2016, s. 87). Likevel viser mine funn at de eldre bøkene har en noe mer negativ vinkling knyttet til tematikken om krig, flukt og elendighet. For eksempel i *Gaia 6* nevnes Sudan i en bildetekst til et krigsbilde uten videre informasjon. Det elevene opprinnelig leste om var internasjonalt samarbeid (Holm, m.fl., 2007, s. 153). I *Gaia 7* er det samme tilfelle med Elfenbenskysten og krigen der (Holm, m.fl., 2008, s. 156-163). I temaet om flukt blir også Kongo trukket fram, mens den norske flukten til Sverige under 2. verdenskrig nevnes som sekundær informasjon (Holm, m.fl., 2008, s. 168-170). *Midgard 6* har også en rask og kort kobling til Kina og Iran da boken definerer et diktatur (Aare, m.fl., 2007, s. 158-159). Det er også et likende tilfelle i *Refleks 7* der Syria eksemplifiseres, selv om innholdet er av noe mer nøytral og rettet mot internasjonale organisasjoner som FN (Hosteland, m.fl., 2022, s. 110-111).

Med tanke på sør-perspektivene Eide presenterer er en slik holdning til det globale sør med på å skape et misvisende skille. Dette er også med på å bygge opp orientalismen Said presenter, der vi i vest har det veldig bra, men i øst og sør så er de ulike fra oss og har det mye verre. Dette er selvfølgelig å sette på spissen, men det er for å tydeliggjøre et poeng der man ser viktigheten av bevisstgjøring på hvordan vi omtaler land og hva vi er raske med å knytte opp mot dem. For eksempel kan enkelte elementer fra de gamle bøkene minne om elendighetsreportasjer der man er raske til å koble øst og sør til negative ting slik at man dyrker en stakkarsliggjøring og assosierer landene fortere med negative innslag (Samnøy, 2015, s. 107-108).

I kontrast ser man at de nyere bøkene er mer politisk korrekt og er opptatt av å gi landene en mer nøytral rolle og bruker derfor heller vestlige eksempler på negative ting. Dette kan være for eksempel når *Refleks 6* presenterer tematikk om straff og deriblant dødsstraff, hvor de først og fremst bruker USA som eksempel, mens det globale sør nevnes med en bisetning (Hosteland, m.fl., 2021b, s. 122-123). I *Refleks 7* vektlegges den «vestlige» verdenskrigen, heller enn religiøse konflikter og diktatoriske borgerkriger i det globale sør i temaet om krig (Hosteland, m.fl., 2022, s. 94-97). Som nevnt over trekker også *Gaia 7* inn den vestlige flukten under 2. verdenskrig, men dette er etter at Kongo brukes som flukteksempel (Holm, m.fl., 2008, s. 168-170). En nøytral tilnærming finnes også i *Arena 6* der det presenteres at mennesker som lever ulikt på ulike steder i verden. Da er boka veldig opptatt av å påpeke dette som en styrke og mer en naturlig ulikhet heller enn en kontrast (Eriksen, m.fl., 2021, s. 62-64).

En slik nøytral og politisk korrekt stil var gjennomgående i alle de nye bøkene og jeg må si at dette funnet overasket meg og var en av de mest utslagsgivende forskjellene jeg fant. Fordelen med at bøkene holder seg innenfor de korrekte rammene er at innholdet ikke virker støtende for noen av leserne, samtidig som man unngår å dyrke en stakkarsliggjøring og negativ vinkling av det globale sør. Likevel vil det også finnes svakheter ved en slik holdning, som blant annet at innholdet kan føles uærlig og som en tildekning av sannheten. Da er det viktig å påpeke at man ikke unnlater å gi opplæring om det, men det handler om hvordan man gjør det. Jeg trekker fram et godt eksempel fra *Arena 6* gjorde så begynte krigstemaet først på et nasjonalt plan før det senere bevet seg ut. På den måten skaper man forståelse av at krig og konflikter kan oppstå hos alle og ikke bare hos *de andre* (Eriksen, m.fl., 2021, s. 167-192).

5.2.1.3. OMTALELSER AV DEN TREDJE VERDEN I ET VESTLIG SYN

Når man analyserer lærebøker er det interessant å studere og reflektere over hvem som egentlig sitter i førersete. Hva slags perspektivvinkling finnes i bøkene elevene bruker? Som mennesker har vi et subjektivt syn på verden, vår *lille verden* (Johannessen, m.fl., 2016, s. 23-24). Et sånt blikk er heller ikke å komme unna i lærebøker eller forskningsrapporter for den saks skyld. Dette gjør at bøkene er skrevet med et blikk fra forfatterens eget ståsted, slik at det vestlige blikket og den forståelse skinner gjennom. Det samme gjelder når vi fortolker det man leser, slik at man bruker de subjektive, og i dette tilfellet våre vestlige øyne.

For det første hadde de eldre bøkene en tendens til å «favorisere» og «gods snakke» vesten. For eksempel fremstilte *Gaia 7* oppdagelsesferdene som da *Europa inntar* Amerika med sine moderne og skremmende våpen, i en noe positiv kontekst (Holm, m.fl., 2008, 73). Det samme gjelder i *Midgard 7* da *europere dro ut i verden* (Aare, m.fl., 2008, s. 16-31). Et annet tilfelle i *Midgard 6* er presiseringen at Europa *alltid har hatt innvandring* fra andre land. Det vektlegges ikke noe forklaring om at europeere har migrert de også (Aare, m.fl., 2007, s. 33). Jeg har ikke funnet liknende tilfeller i de nye bøkene. Det jeg derimot fant var en holdningskontrast til de eldre. For eksempel var *Refleks 7* opptatt av å vise de negative konsekvensene fra trekanthandelen som «slemme» vesten påførte da *vi tok Afrika* (Hosteland, m.fl., 2022, s.22-23). Jeg fant samme tilfelle i *Arena 5* som presiserte at den europeiske koloniseringen hadde negative konsekvenser for urbefolkningen (Eriksen, m.fl. 2020, s. 140-145).

For det andre fant jeg elementer av stereotypisk oppbyggende innhold i enkelte av de eldre bøkene. I *Gaia 6* er det et eksempel der det ikke skilles korrekt mellom religiøst plagg og nasjonaldrakt. Likevel kan tanken bak være at dette begge er tradisjonelle klær, men det er ikke noe som presiseres tydelig (Holm, m.fl., 2007, s. 9). Videre er det et tilfelle i *Midgard 5* der generalisert hilsning presenteres som en fakta (Aare, m.fl., 2006, s. 89). Trolig var dette ment som et morsomt innslag til 5. trinn, men uten videre kontekst og informasjon kan bilde oppleves stereotypisk oppbyggende. Det var også et tilfelle i *Midgard 7* der en bildetekst forteller at det ofte er kvinnens jobb å gå den lange veien for å hente vann (Aare, m.fl., 2008, s. 125). Jeg tror at også her kunne elevene hatt nytte av en utdypelse av hvorfor og kanskje knytte det opp mot viktige tema som kjønnsforskjeller, fattigdom og kvinners rettigheter.

Det tredje elementet jeg studerte var måten vesten og det globale sør omtales med tanke på ren fakta. Her vil jeg ikke si jeg fant særlige forskjeller. På tross av generelt lik struktur fremstilles levemåter og landskap gjennomgående som en fasit og det kan oppleves som en noe stereotypisk framstilling. Dette gjelder for så vidt ikke bare for det globale sør, men det er heller kanskje ikke helt til å unngå når målet er å presentere kjennetegn ved et land. Likevel tror jeg det hadde gagnet elevene å virkelig presisere mangfoldet innad i landene og kontinentene også for å hindre misforståelser og «vranglære». En slik type sammenlikning kan være interessant å se på med et enda dypere blikk og flere analytiske kategorier, men grunnet oppgavens omfang går jeg ikke videre inn i dette.

5.2.2. PÅ TVERS AV FORLAG

Uavhengig av forlaget er bøkene fra samme tidsperspektiv relativt like. Dette ser vi iblant annet temaene som går igjen og måten bøkene er strukturert og bygd opp. Med tanke på det Sætre (2015) sin forklaring av lærebokas oppbygning viste ikke mine funn at ulike forfattere, redaktører eller forlag skapte store forskjeller. Det som trolig avgjør ulikhetene er tiden, samfunnet og aktuell læreplan.

5.2.3. I SAMSVAR MED KOMPETANSEMÅLENE

Det er ikke å legge skjul på at den nye læreplanen som nevnt har mer diffuse kompetansemål enn tidligere og dette er trolig en faktor som har vært med å påvirke bøkene. Dette må man også ta med i betraktning i analyse av bøkene, da både tiden har endret seg, men også kravene til hva en bok skal inneholde. Med de nye målene er redaktører, forfattere og lærere friere til hva hen mener skal være innholdet for å oppnå riktig kompetanse. Likevel gikk både *Arena* og *Refleks* noe samme vei. Friere mål vil også gjøre det lettere å kombinere verden fordi man faktisk sitter på den handlingsfriheten. Samtidig blir det stadig mer dagsaktuelt å få nok relevant kunnskap om verden for å skape et troverdig bilde.

5.2.4. VEKTLEGGING AV LÆREVERK I UNDERVISNINGEN

Lærebøker skiftes normalt ut når en læreplan fornyes. Likevel tar det ofte et par år før bøkene med reviderte temaer tas i bruk og man kan se at skolene i dag fortsatt bruker bøker fra LK06, selv om dette tilhører et læreverk som er 15 år gammelt.

Underveis i forskningen innså jeg at man kan ikke lene seg på læreverket fullt og helt. Det er ikke en kritikk av læreverkene, men rett og slett å innse at verden man lever i i dag er i stadig endring og gårsdagens hendelser kan fort bli gammelt nytt. Hvis man legger all vekt på læreverket gir man vekk lærerens kontroll til forlaget, redaktører og forfattere, og læreren selv mister grepet om man lærer elevene det som faktisk er i tråd med de nasjonale retningslinjer og kompetansemål. Det er derfor viktig med et bevist forhold til makten som ligger i en bok, og reflektere over om innholdet faktisk dekker de kompetansemålene sier man skal gjennom. Da kan det blant annet være viktig å supplere med egne ressurser fra andre steder i tillegg til læreverkene. Dette kan være andre bøker, nyhetskanaler, digitale ressurser eller andre midler. Noen ganger må enkelte ting jobbes mer med enn andre, og det er ikke sikkert man kan krysse ut et tema selv om boken mener man skal videre.

Til slutt vil jeg trekke inn igjen Sætre sin modell (Figur 1) vi så på under teorikapittelet. Læreboken er siste ledd i en lang kunnskaps-rekke. Det gjør at lærebøker fra ulike forlag kan enda opp ulike på tross av samme vitenskapelig og faglig bakgrunn samt fagbegrunnelser fra læreplanen. Her tar forfattere, forlag og redaktør subjektive avgjørelser før man til slutt ender med et publiserbart resultat. Den fullførte læreboka vil da kunne være et hjelpemiddel i undervisningen slik at kompetansemålene fra læreplanen kan oppnås.

6. KONKLUSJON

I FoU-oppgaven har jeg studert læringsressurser i samfunnsfag på 5.-7. trinn og arbeidet rundt problemstillingen: *hvordan fremstiller læringsressursene kunnskap om det globale sør for å gi elevene et troverdig bilde av dagens verden? Hvordan har disse fremstillingene endret seg fra 2000 tallet og til nåtidige læreverk, og hvordan samsvarer disse med gjeldene kompetansemål?*

Resultatene fra forskningen viste særlig tre hovedtendenser. For det første viste det seg at de nye bøkene har en mer inkluderende og naturlig tilnærming til det globale sør, der det internasjonale trekkes inn med paralleller til det lokale. For det andre viste det seg at de eldre bøkene ofte trekker inn den tredje verden i negativ kontekst, mens de nye bøkene var veldig politisk korrekt og opptatt av å heller komme med vestlige eksempler i negativ setting. Det tredje funnet var relatert til omtalelser av den tredje verden. Her kom det fram at de eldre bøkene speilet sitt innhold gjennom større vestlige øyne, enn det de nye bøkene gjorde. Dette kom fram ved at de oftere snakket om hendelser i favør av vesten, samt trakk fram tilfeller som kunne bidra til stereotypiske holdninger.

Konklusjonen blir derfor at nåtidens læreverk fremstiller verden mer forvent verden ved hjelp av inkluderende tilnærminger der de fleste temaer kan trekkes inn i et verdens perspektiv der forskjeller løftes fram som en naturlig og nødvendig del i helheten. Det er trolig at en slik endring i lærebøkens innhold og holdning henger sammen med skifte i læreplanen fra LK06 til LK20. Der ble nye, vagere kompetansemål avhengig av gjennomgående kjerneelementer som gjorde det lettere å inkludere en globalisert verden i et lite, norsk, klasserom. Alt i alt mener jeg at de nyere læringsressursene gir et mer troverdig bilde av dagens verden på bakgrunn av en mer nøytral tilnærming til det globale sør

LITTERATURLISTE

Andersen, H. P. (2015). En ulik verden – sammenlikninger i geografiundervisningen. I: Mikkelsen, R., Sætre, P. J., Wennevold, S., Skavhaug, T. W., Sandvold, S., Nolet, R., Fjær, O., Andersland, S., Andersen, H. P. (Red.) *Geografididaktikk for klasserommet*. (S. 69-93). (3. utg.). Oslo: Cappelen Damm.

Bjelleland, V. (2016). Læreres fortellinger fra kulturelt mangfoldige klasserom – monokulturelle eller interkulturelle? I: Solbue, V., Bakken, Y. (Red.) *Mangfold i skolen*. (S. 83-104). Bergen: Fagbokforlaget.

Eggen, Ø. (2021, 24. august). Det globale sør. I *Store norske leksikon*. Hentet 4. april 2022 fra https://snl.no/det_globale_sør

Eriksen, K. G., Grødem, S. K., Nodeland, T. S., Sibeko, G. (2020). *Arena 5 – samfunnsfag*. Oslo: Aschehaug undervisning.

Eriksen, K. G., Grødem, S. K., Nodeland, T. S., Sibeko, G. (2021). *Arena 6 – samfunnsfag*. Oslo: Aschehaug undervisning.

Hognestad, P. (2020, 22. januar). «Bildet vi har av det globale sør, preges av det vi får vite gjennom ulike medier». I Universitas (Leserinlegg). Hentet fra <https://universitas.no/sak/66481/bildet-vi-har-av-det-globale-sor-preges-av-det-vi-/-riktig?>

Holm, D., Nystad, J. F., Røsholdt, O., Utkleiv, A-E. (2008). *Gaia 7 – Elevbok – samfunnsfag for barnetrinnet*. Oslo: Gyldendal undervisning.

Holm, D., Røsholdt, O., Utkleiv, A-E. (2007). *Gaia 6 – Elevbok – samfunnsfag for barnetrinnet*. Oslo: Gyldendal undervisning.

Holm, D., Utkleiv, A-E. (2006). *Gaia 5 – Elevbok – samfunnsfag for barnetrinnet*. Oslo: Gyldendal undervisning.

Hosteland, S., Lie, T. G., Maliks, J., Skjæveland, Y. (2021a). *Refleks 5 – Elevbok – samfunnsfag for barnetrinnet*. Oslo: Gyldendal.

Hosteland, S., Lie, T. G., Maliks, J., Skjæveland, Y. (2021b). *Refleks 6 – Elevbok – samfunnsfag for barnetrinnet*. Oslo: Gyldendal.

Hosteland, S., Lie, T. G., Maliks, J., Skjæveland, Y. (2022). *Refleks 7 – Elevbok – samfunnsfag for barnetrinnet*. Oslo: Gyldendal.

Johannessen, A., Tufte, P. A., Christoffersen, L. (2016). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. (5. Utg.). Oslo: Abstrakt forlag AS.

Samnøy, Å. (2015). Bilete av «dei andre» i ei globalisert verd. I: Børhaug, K., Hunnes, O. R., Samnøy, Å. (Red.) *Spadestikk i samfunnsfagdidaktikken*. (S. 103-120). Bergen: Fagbokforlaget.

Sætre, P. J. (2015). Vurdering av lærebøker. I: Mikkelsen, R., Sætre, P. J., Wennevold, S., Skavhaug, T. W., Sandvold, S., Nolet, R., Fjær, O., Andersland, S., Andersen, H. P. (Red.) *Geografididaktikk for klasserommet*. (S. 139-160). (3. utg.). Oslo: Cappelen Damm.

Utdanningsdirektoratet. (2020). *Læreplan i samfunnsfag (SAF01-04)*. Hentet fra <https://www.udir.no/lk20/saf01-04>

Utdanningsdirektoratet. (2013). *Læreplan i samfunnsfag (SAF1-03)*. Hentet fra <https://www.udir.no/k106/saf1-03>

Aare, T., Flatby, B. Å., Grønland, P. M. Lunnan, H. (2007). *Midgard 6 – samfunnsfag for barnetrinnet*. Oslo: Aschehoug.

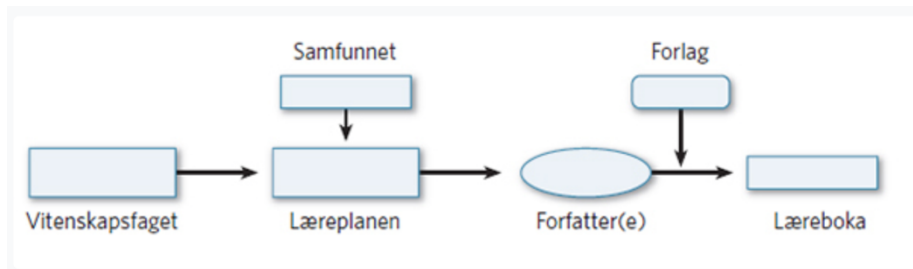
Aare, T., Flatby, B. Å., Høiby, E., Såtvedt, O. (2006). *Midgard 5 – samfunnsfag for barnetrinnet*. Oslo: Aschehoug.

Aare, T., Flatby, B. Å., Lunnan, H. (2008). *Midgard 7 – samfunnsfag for barnetrinnet*. Oslo: Aschehoug.

VEDLEGG

FIGUR 1 (SÆTRE, 2015, S. 141)

FIGUR 4 (HOLM, M.FL., 2007, S. 9)

FIGUR 5 (AARE, M.FL., 2006, S. 89).

